

- системах и устройствах / Г. Хакен. – М.: Мир, 1985– 423 с.
9. Хуторской А.В. Современная дидактика / А.В.Хуторской.– СПб: Питер, 2001. – 544 с.
10. Яковлев И.П. Интеграционные процессы в высшей школе / И.П. Яковлев. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1980. – 115 с.

The article analyzed the basic level of the integration knowledges in the process of professional training and levels of integration of the medical, psychological and pedagogical components of professional training of speech therapists in the higher pedagogical universities.

Keywords: integration, levels, training, speech therapy.

Отримано 9.11.2012

УДК 376.1:615.851.4

М.С. Полуляшенко

ВИКОРИСТАННЯ ПСИХОПАТОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ У РОБОТІ З ДІТЬМИ ІЗ ВАДАМИ РОЗВИТКУ В ДІЯЛЬНОСТІ А.І. СЕЛЕЦЬКОГО

В статті розглядається психопатологічний підхід у роботі з дітьми із вадами розвитку та його використання а.і. селецьким в своїй діяльності.

Ключові слова: психопатологічний підхід, діти з вадами розвитку, важковихованість, психопатичні риси розвитку.

В статье рассматривается психопатологический подход в работе с детьми, которые имеют недостатки развития, а также использование данного подхода А.И. Селецким в своей деятельности.

Ключевые слова: психопатологический подход, дети с недостатками развития, трудновоспитуемость, психопатические черты развития.

У вітчизняній та зарубіжній психології існує ряд концепцій, кожна з яких розглядає порушення особистісного розвитку як наслідок досить різноманітних причин: генетичних, патологічних (наприклад, ускладнення процесу пологів), соціальних (засвоєння неадекватних форм поведінки батьків) тощо.

Порушення особистісного розвитку, яке пов'язане з впливом перелічених чинників може призвести до дисгармонійного розвитку – це така форма порушень розвитку, для якої характерна недостатність розвитку емоційно-вольової та мотиваційної сфери особистості при відносній збереженості інших структур. Нерідко ці стани проявляються в стійких

поведінкових порушеннях. Поєднання динамічних розладів емоційної сфери: підвищеної збудливості, лабільності, інертності, в'язкості афекту й переважаючої негативної модальності емоцій (жаху, гніву, суму і т. ін.), - породжує багатоманітність конкретних варіантів дисгармонійного розвитку особистості.

П.Б. Ганнушкін один із перших описав типи психопатій. О.В. Кебріков уводить поняття "патохарактерологічний розвиток". Учені виділяють декілька рівнів патохарактерологічних змін особистості: від невротичних (поверхневий рівень) – пов'язаних із психологічними факторами: стресами, психотравмами, дефектами виховання до психотичних (глибокий рівень) – пов'язаних із генетичними порушеннями. Вони відзначають, що при патохарактерологічному розвитку особистість проходить низку рівнів – від дисгармонії, декоординації її структурних частин до їхнього розпаду, дезінтеграції, деградації особистості [4].

Як підкреслює А.І. Селецький, П.П. Блонський, Л.С. Виготський і С.Л. Рубінштейн показали нерозривний зв'язок мислення з розвитком всіх боків психіки. Тракткування інтелекту вони пов'язали з трактуванням емоційно-вольової сфери.

Як відомо, для Л.С. Виготського, "одного з перших, що примкнув до ініціаторів боротьби за марксистську психологію", дослідження проблеми мислення, у тому числі його патології, було одним з основних напрямків творчого шляху. Він підкреслював, що "за думкою стоїть афективна й вольова тенденція", що "мислення й афект являють собою частини єдиного цілого □ людської свідомості" [2, с. 474].

С.Л. Рубінштейн, з ім'ям якого пов'язана розробка філософських проблем психології і її методологічних принципів, вказує, що тільки в єдності інтелектуального й афективного емоційність може бути підконтрольна інтелекту.

Виклад основного матеріалу. Існуюче вже 100 років збірне поняття "важковихованості", на думку А.І. Селецького, дотепер не розчленовано, немає наукової домовленості про його зміст. Збірна група "важких" включає хворих, осіб з аномаліями й педагогічно запущених. Варто строго розмежовувати "важконавчених" й "важковиховуваних", хоча ті й інші представляють значні труднощі. У суспільному ж відношенні важковиховувані приносять більше турбот, чим важконавчені.

У цьому випадку А. І. Селецького цікавили важковиховувані, серед яких чималий відсоток психопатів з порушеною інтелектуальною (розумовою) діяльністю.

А.І. Селецький вважав неправомірним вивчати проблему важко вихованості, правопорушень і злочинів, чинених неповнолітніми, тільки з педагогічних й юридичних позицій.

Протягом 6 років А.І. Селецький вивчав динаміку розвитку 125 підлітків і юнаків, які страждали різними формами психопатій. Клінічне обстеження включали соматичну, неврологічну й психічну сферу. Використали й психологічні методи з фізіологічним аналізом даних. Проводилося дослідження психомоторики обличчя по метричній шкалі Л.А. Квінта.

Психопатичні риси розвитку аналізували за клінічним даними, педагогічним характеристикам і за матеріалами слідчих справ. При збиранні анамнезу звертали увагу на спадкоємну обтяженість по прямій і бічній лініям.

В особистому анамнезі фіксували увагу на періоді внутрішньоутробного розвитку, з'ясовували плин пологів, періоду новий про народжуваність, перенесені хвороби, середовище, у якій виховувався і виховується досліджуваний. Ураховували криву працездатності, особливості потягів, темперамент і характер, коло інтересів, потреби й мотивації, уточнювали найбільш гострі переживання й відношення до них. Відомості поповнювалися даними, отриманими в бесідах з вихователями, педагогами й лікарями, а в ряді випадків і з родителями досліджуваних.

Під керівництвом Н.І. Фелинської групою співробітників Центрального науково-дослідного інституту судової психіатрії ім. Сербського й кафедри психіатрії Московського медичного інституту було клінічно обстежене 222 неповнолітніх правопорушників, що склалися на обліку в дитячій кімнаті міліції одного з районів Москви.

У клініко-психологічному й педагогічному плані А.І. Селецьким була вивчена динаміка розвитку 550 підлітків й юнаків, що зробили різні, у ряді випадків досить важкі, правопорушення, які перебували в школах для важковиховуваних й у колонії строгого режиму.

У вітчизняних і закордонних роботах, що висвітлюють сутність психопатій, підкреслюється, що психопат - це особистість із порушеною емоційно-вольовою сферою, але з контактним інтелектом.

І.Ф. Случевський вважає, що "психопата відрізняють не які-небудь порушення в його інтелекті, що іноді може бути навіть дуже високим, а патологічні зміни його почуттів і поведінки" [7, с. 338].

По М.О. Гуревичу, в основі психопатії лежить "стійка дисгармонія характерологічних властивостей... Мислення, пам'ять, інтелект звичайно бувають у межах норми" [3, с. 468].

Д.К. Гендерсон і Р.Д. Джиллеспі також вважають, що для психопатії типовим є "інтелектуальний блиск".

Лише деякі автори (Є. Крепелін, Є. Блейлер, П.Б. Ганнушкін, П.П. Блонський, А.М. Дубинін, Г.Є. Сухарева, О.Є. Фрейеров, А.І. Селецький) не розділяють думки про відсутність при психопатії інтелектуальних порушень, зокрема аномалії мислення і його найцінніших і складних функцій - умовиводу й критичних можливостей.

Розглядаючи психічні процеси в загальному зв'язку явищ, що детермінують поведінку людей, С.Л. Рубінштейн відзначає, що можуть бути стану, коли почуттєве пізнання проявляється поза залежністю явищ, підкоряючи собі вищі пізнавальні функції. "Підкоряючись деспотичному пануванню, - пише він, - думка починає часом регулюватися прагненням до відповідності із суб'єктивним почуттям, а не з об'єктивною реальністю".

У світлі висловлень згаданих психологів істотним у тлумаченні розумових операцій психопата представляється теза О. Фрейєрова, що "при особливо потужному включенні афекту в розумовий процес останній на той або інший відрізок часу може губити своє пізнавальне значення".

П.П. Блонський на відміну від А. Біне, І. Емминггаузена й Ж. Піаже розглядали мислення як активно-творчу функцію. Він показав, що всі вчинки людини випливають із мислення, що адекватне мислення - "розуміюче", "шукаюче". Таке мислення він зв'язує з актом діяльності, рішенням практичних завдань ситуації й з умінням судити, давати логічні визначення. Він вважає, що в психопатів "інтелект також не відрізняється повною нормальністю". Є.А. Попов підкреслює, що психопати "не вміють приводити свої теоретичні побудови відповідно до дійсності, не коригують їх на основі реального положення речей". Автор фіксує увагу на "афективній логіці психопатів" [5, с. 300].

Є. Крепелін виділяє 14 клінічних форм психопатій. Він указує, що психопати не мають виражати свої судження, і для всіх їхніх форм характерним є дефект найціннішої функції інтелекту - критичних здатностей. Мислення психопатів позбавлене планомірності, судження зрілості, учинки критичного орієнтування, їх "мозок часом страйкує". У збудливих психопатів, нестійких, патологічно імпульсивних, "дивних, диваків й оригіналів" Є. Крепелін виявляє значні порушення мислення навколишнього й свого положення. Він вважає їх "суб'єктами інтелектуально неповноцінними".

Є. Блейлер, що дав глибокий аналіз патології мислення, що пояснив сутність параноїчного мислення, що впливає з афективного переживання, вважав за можливе стосовно деяких форм психопатії говорити про відносне слабоумство.

Указуючи, що слабоумство проявляється не тільки інтелектуальним, але й афективним дефектом, Є. Блейлер розмежовує органічний дефект інтелекту й інтелектуальне порушення, обумовлене дисоціацією психічних функцій. У психопата виражена дисоціація між зовні формально сохраними розумовими здатностями й реалізацією практичних завдань. Його неадекватна еффекторна лабільність дезорганізує мислення, тобто веде до того ж інтелектуальному дефекту.

П.Б. Ганнушкін констатує значні інтелектуальні порушення при різних формах психопатій. Так, характеризуючи шизоїдних психопатів, він пише: "Емоційної дисгармонії нерідко відповідає й надзвичайно неправильний плин у них інтелектуальних процесів... Особливо треба підкреслити любов шизоїдів до дивних, власне кажучи часто несумісним логічним комбінаціям, до зближення понять, у дійсності нічого загального між собою не мають. Завдяки цьому відбиток вичурності й парадоксальності, властивої всієї особистості шизоїда, отчетливо позначається й на його мисленні".

П.Б. Ганнушкін указує, що "останнім заключним акордом навчання про конституціональні психопатії є група психопатів "конституціонально дурних". Ці психопати "вроджені обмежені, від народження нерозумні... Це саме ті випадки, оцінюючи які як випадки дурості й обмеженості, ми звичайно не в змозі сказати, що тут нормально й що вже ненормально".

П.Б. Ганнушкін розглядає цю форму психопатій у плані вроджених особливостей з наступним впливом несприятливого середовища.

Виділення цієї форми психопатії ми вважаємо правомірним і розглядаємо її у світлі атипичних форм органічної психопатії. Вже

І.М. Балинський і В.Х. Кандинський указували, що розвиток психопатії може обумовлюватися й органічними поразками мозку на ранніх етапах онтогенезу. Такої ж точки зору дотримувалися С.С. Корсаків, Є. Крепелін, Є. Блейлер. Т.А. Гейер у докладному дослідженні "До соматобіологічного обґрунтування психопатій" проаналізував роль інфекцій, інтоксикацій і черепно-мозкових травм у походженні цієї психопатії.

В.А. Гіляровський підкреслював структурну складність органічної психопатії, коркову й підкіркову дисоціацію при ній. Цьому ж питанню були присвячені дослідження Г.Є. Сухаревої, М.С. Певзнер, С.З. Галацької, А.А. Пархоменко й ін.

Таких психопатичних суб'єктів ми спостерігаємо в школах для важковиховуваних й у колоніях строгого режиму. Помилково ототожнювати їхній стан із ширим слабоумством. Учаться вони те добре, те дуже погано; одні предмети засвоюють, інші немає. Але їх інтелектуальна й мовна продукція вигадлива. Значні інтелектуальні порушення в психопатів відзначає Г.Є. Сухарева, підкреслюючи, що "характерним є некритичність, що проявляється в недостатнім розумінні ситуації. Мислення їх завжди тією чи іншою мірою порушене". При психогенних нашаруваннях розумові можливості, по Г.Є. Сухаревій, стають у психопатів явно патологічними.

О.Є. Фрейєров уважає, що в психопатів при відсутності формальних мнестико-інтелектуальних порушень виявляються своєрідні розлади розумової діяльності, які при виражених психопатіях визначають неповноцінність пізнавального процесу. Автор виділяє два варіанти порушення розумових процесів у психопатів - тимчасові й стійкі. При першому варіанті незрілість суджень сполучається з вираженими афективними реакціями в нестійких, істеричних, надмірно збудливих і паранойяльних психопатів. Учинки визначаються афективною логікою. При другому варіанті, до якого автор відносить психастенічних, астенічних і псевдологічних психопатів, порушення розумових процесів більше стійкі. Відсутність корективів з боку практики, аморфність мислення, марне мудрування з відривом від дійсності проявляються, по О.Є. Фрейєрову, насамперед у краху при здійсненні практичних завдань, в інтелектуальній неповноцінності.

А.І. Селецьким у свій час були викладені деякі психологічні й психопатологічні дані, що свідчать про порушення в психопатів цілеспрямованості мислення і його регулююча властивість.

З наведених їм результатів видно, "що багато психіатрів та психологів фіксують увагу на наявності в психопатів інтелектуального ефекту. на жаль, ця точка зору, хоча вона формально й не відкидається, не одержала загальної оцінки. Питання ж по своїй практичній значимості (клінічної, педагогічної, юридичної) заслуговує на увагу. Теза про інтактності інтелектуальних здатностей психопатів зовні формально обґрунтований. Дійсно, у вчинках психопатів провідне місце займають емоційно-вольові порушення. Однак не можна ж представляти, що розлад емоційно-вольової сфери може існувати ізольовано від "цілком збереженого інтелекту". Зовні, при поверхневому знайомстві, психопаті його схильністю до відвернених резонерських суджень, багатою мовною продукцією, широтою банальних

поглядів, зарозумілістю, прагненням до вітійоватим фраз створює видимість багатобічного інтелектуала. Упевненість у собі й своїх починаннях у збудливого психопата, спритність, уміння в ряді випадків шануватися, неправда з яскравими й барвистими доказами в психопата-псевдолога - все це робить враження інтелектуальної обдарованості. Однак при ближчому розгляді ці психопати виявляються нікчемними путанниками, у яких глибока патологія емоційно-вольової сфери сполучається з аномалією синтезу, з дефектом осмислення вчинків, із прожектерством.

Інтелектуальна недостатність психопата тісно пов'язана із ситуацією, при якій мислення втрачає свої властивості, що коригують. П.П. Блонський називає психопата "багатоликим": "у нього стільки особистостей, скільки впливів па його".

Психопатична інтелектуальна дефектність не тотожна олігофренічній. Психологічні компоненти інтелекту психопата, що представляють формальні передумови розумових операцій (пам'ять, обсяг знань, оперування ізольованими поняттями), повноцінні, формальні знання не збиткові. Неповноцінні понятійні судження й умовиводи, критичне відношення до ситуації й самому собі. У наших спостереженнях при важкій психопатії некритичність, патологія мислення здобували як би тотальний характер. Більш того, порушувалася навіть формальна інтелектуальна діяльність.

Експериментально-психологічні дослідження А.І. Селецького із застосуванням силогізмів, з утворенням штучних понять і виникаючих па їхній основі суджень й умовиводів, усними й письмовими діями над числами, відшукуванням причини й наслідки, аналізом сюжетних картин не дали абсолютно достовірних підстав для судження про порушення розумової діяльності в психопатів. Отриманий не систематизований матеріал, а лише окремі наочні приклади, що демонструють патологію мислення.

Висновки. Отже, існуючі експериментально-психологічні методи дослідження не дають у всіх випадках достовірної можливості виявити порушення розумової діяльності не тільки в психопатів, але й в осіб з більше грубими аномаліями психіки. Невміння розібратися, невиконання психологічних тестів ще не свідчать про розумову відсталість. Нам відомо чимало випадків дебільності дошкільників, що не вдавалося виявити не тільки в медико-педагогічній комісії, але й в умовах клінічного дослідження, але яка досить легко розпізнавалася в масовій школі, де навантаження на інтелектуальні й мовні функції швидко виявляла дефект.

Складність етіологічних і патогенетичних механізмів психопатії несе в собі об'єктивну можливість помилкового тлумачення її сутності, заперечення інтелектуальних порушень, що укладена в самому діалектичному характері пізнання, його динаміці від явища до сутності. У протиріччі істини й помилки складається одне із внутрішніх джерел самого процесу пізнання.

Єдиним критерієм розмежування невірних і вірних тверджень є практика. Клінічна, педагогічна і юридична практика постійно виявляє в психопатів на тлі збереженого інтелекту у формальному його розумінні парціальну дефектність мислення, порушення критики й відсутність

здатності розуміти свою недостатність. Ця практика ілюструє порушення в психопатів зв'язку з дійсністю, що досягає при глибокій психопатії різних ступенів інтелектуального дефекту, аж до неосудності [6, с. 1871-1876].

Список використаних джерел

1. Блонский П.П. Избранные психологические произведения / П.П. Блонский. – М.: Просвещение, 1964. – 548 с.
2. Выготский Л.С. Избранные психологические исследования / Л.С. Выготский. – М.: Просвещение, 1956. – 474 с.
3. Гуревич М.О. Психиатрия: Учебник для медицинских институтов / М.О. Гуревич. – М.: Медгиз, 1949. – 468 с.
4. Дубинин А.М. Об интеллектуальной недостаточности психопатов / А.М. Дубинин // Труды невропсихиатрического ин-та им. П.Б. Ганнушкина. – М.: Учпедгиз, 1939. – 272 с.
5. Кербиков О., Озерецкий Н., Попов Е. Учебник психиатрии. Учебник для медицинских ВУЗов / О. Кербиков, Н. Озерецкий, Е. Попов. – М.: Медгиз, 1958. – 367 с.
6. Селецкий А.И. О нарушении интеллектуальной (мыслительной) деятельности в динамике психопатий / А.И. Селецкий // Журнал имени С.С. Корсакова. – 1968. – № 12. – С. 1871-1876.
7. Случевский И.Ф. Психиатрия / И.Ф. Случевский. – Л.: Медгиз, 1957. – 443 с.
8. Фрейеров О.Е. Проблемы общей и судебной психиатрии / О.Е. Фрейеров. – М.: Наука, 1963. – 136 с.

The article considers the psychopathological approach in the work with children who have the disadvantages of development, as well as the use of this approach A.I. Seletskiy in its activities.

Keywords: psychopathological approach, children with disabilities, трудновоспитуемость, psychopathic traits development.

Отримано 2. 11.2012

УДК 376.015.31

Н. А. Сіліна

ПЕДАГОГІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ РОЗУМОВОЇ ТА ЕСТЕТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОЇ КОРЕКЦІЙНОЇ ПСИХОПЕДАГОГІКИ

В статті розкрито сутність понять: педагогічна інтеграція, розумова діяльність, естетична діяльність, творчість. Показан механізм реалізації процесу педагогічної інтеграції розумової та естетичної діяльності. Обґрунтовано значення педагогічної інтеграції розумової та естетичної діяльності для змісту навчання.